

זכרו תורת משה

והוא כולל כל הלכות שבת בקיצור נמרץ ובטעמו של דבר, ובלישנא קלירא שוה לכל נפש:

חברו הגאון המפורסם מו"ה אברהם דאנציג זצ"ל בעהמ"ח ס' חיי אדם עם נשמת אדם, וספר חכמת אדם עם בינת אדם: ובראשו הקדמה נפלאה מאד, המלא מוסר ויראת ה', מן בעהמ"ח זצ"ל, כוללת על כל החיבורים אשר פעל:

ועתה בנינו שמעו לי יראת ה' אלמרכם, אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתות אלו יום יום, למען תהיה תורת ה' בפיו, כי לא רבים יחכמו ללמוד הלכות שבת בט"ע, ואסי' בחיבורי חיי אדם, כי לא יספיקו לרווח צמאון הטרודים כל ימיהם. אך קונטרס קטן כזה יכול כל אדם לברוך אותו בסידור הפלטה שלו, ויכול להלקו לכל ימי השבוע, ומי האיש החפץ חיים ידריך את עצמו ואת בניו הקטנים, וחנוך לנער ע"פ דרכו, ואז גם כי יוקן לא יסור ממנה:

והוספנו סביב לו לקוטי

עונג שבת

הוא לקוטי דינים נחוצים, שנאספו ונלקטו מפוסקים ראשונים ואחרונים, כפי שנרשם אצל כל דין ודין מקור מחצבתו, ע"י הרב מוה"ר יצחק וואלקאווסקי שהי' מו"ץ במאהלוב (ברוסיא).

בילגוריי

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

הקדמה

אמר המחבר ראיתי לכתוב הקדמה כוללת על כל החיבורים, אשר זכני ה' לחבר. והנה ספר „חיי אדם“, „וחכמת אדם“, „ושערי צדק“, כבר יצאו לאור ונתקבלו בכל הגולה ונהנין מהם גדולים וקטנים. והנה זכני ה' לחבר עוד איזה חיבורים והם בכתובים ת"י ובחסד עליון אקה שיודפסו כלם בין ע"י עצמי או ע"י אחרים כי כלם אהובים בלשון צח ופשטים נחמדים עריבים לשומעיהם להנות בהן בני אדם. והנה באתי כמתנצל על דברת בני אדם מה יתרון לאדם זה בגעגועיו שיודפסו חבוריו ומקרא מלא עשות ספרים הרבה אין קץ. לזאת אודיעך קשט אמרי אמת וחדע כוונתי באמת כי חס ל"י לזרעא דאבא ותלילה לי לעשות התורה כקורדם לחתוך בו או עטרה להתגדל. ואפתחה במשל פי': **אמרו** מעבד לנהרי כוש ה' מלך אחד מהולל ברוב התשבחות. אוהב משפט מטיב לרעים ולטובים. חונן דלים. אבי יתומים. ובחמלתו על העניים והיתומים האוכלים מנת המלך חשב מחשבות להטיבם באחריתם. למען יאכלו מפרי מעשיהם וזממעה ידיהם. ויקרא להם המלך ויאמר להם הנה אחם יושבים פה מפתי תאכלו ומייני תשתו והכל רק במתנת חנם ואין זה רק לחם עצבים כי אין בידכם שום זכות וכשרון מעשה. ועתה הנני רוצה בטובתכם ושמעו לעצתי:

הנה יש לי במדינות הים מדינה א' ארץ גנים ופרדסים ובהם כל עץ נחמד למראה וטוב להשכיל ובו מגדלות מרקחים. מור ואהלות כפרים עם נרדים. אם תצליחו בשליחתכם לעבוד ולשמור את האילנות. להשקות כל אילן ואילן בזמנו ובמועדו אז תקימו בעצמכם כמ"ש „נוצר תאנה יאכל פריה“. רק בתנאי „ושומר אדוניו יכובד“ ר"ל שתשמרו לעשות רצוני באופן שרוב הפירות יהי למאכל להשרים והפרתמים אשר כעת בערים אשר הם כמספר האילנות ולבסוף יהיו הערים לכם נתונים במתנה תחת שמירות האילנות הנ"ל וגם אתם יש לכם רשות לאכול פריים ולהתענג בהם. ולמועד הימים אשר יעלה לרצון לפני אזי אשלח וקראתי אתכם. והי' אם תשמעו תהיו מאוכלי שולחני בלתי בושה וכלימה כי תהי'

הקדמה

חלף עבודתכם וממעשה ידיכם ופרי מעלליכם תאכלו. ותשבו בעריכם וכל השרים אשר שם ישמחו בחברתכם. ויבכו ויפלו לרגליו ויאמרו אף נא כי טוב לנו בשבתנו פה ולהתענג באור פני המלך אף שהוא לחם עצבים. כי מי יודע אם נצליח בשליחותינו ואז איך נשוב ונראה פני המלך ואיך נרים ראש. וימאן המלך ויאמר הגם שאין ספק אצלי שהרבה מכם לא יצליחו בכל עבודתי עכ"פ יעשו רובן או מקצתן או אפילו מעוטו מ"מ כ"א ואחד יאכל פרי מעשיו ואפילו אם יפגע הרבה לא ימלט מעשות גם טוב והגם שיקבל עונש על מרדו מ"מ לא ידח מהם נדח ואח"כ פרי מעלליו יאכל אם מעט ואם הרבה. ולמען החיות עם רב במדינת המלך אשר אנכי יושב בקרבו ויצו וילמדו אתם חקות המדינה ומנין האילנות בכללן כמה מינים הם. ופרטי עבודתם וזמן עבודתם וישיבועם בשבועת האלה ויביאם בברית לשמור ככל אשר צוה המלך. וילכו ויבואו אל ארץ רחבת ידים לא תחסר כל בה. הירא את המלך וחשב כי לא לאכול מפריה נשלחתי הנה רק לקיים מצות המלך לא סר ממצותיו בשכבו ובקומו והי' ציר נאמן. ואשר לא שת לבו לדבר המלך הלך והתענג את עצמו בשינה וטיול ובאכילה ושתי'. ומצות המלך ושבועתו השליך אחר גויתו רק לפרקים ולעיתים רחוקות. ויהי כאשר ארכו הימים. והנה שדהו היתה כשדה איש עצל ועלה כולו קמשונים וגדר אבנים נהרסה. ותחת ענבים יעלה באושים ותחת כפרים ונרדים עלה קוצים ודרדרים. והצינורות המקלחות מים חיים להשקות את הגנים נשברו. וכל אילן טוב יבשו. ונתמעט המסחר במדינות המלך. וגם השרים והפרתמים אשר אכלו חקם ממנת המלך מאלו הגנות ופרדסים בושו וחפו ראשם. והמלך לרוב טובו העלים עין מהם כי חפץ חסד הוא ואמר בלבו אולי ישימו לב ויחזרו מדרכם הרעה:

איש הי' שם אשר לפי ראות בני אדם הי' חכם ותמים במלאכתו אשר לדעתם ישא חן בעיני המלך. ויהי כי זקן האיש וישם אל לבו הנה קרבו הימים אשר אהי' קרוא אל המלך ויפשפש במעשיו וראה כי עדיין לא הגיע אף לחצי כוונת המלך. כי לפי גודל מעלת האילנות ודקותם ורכותם הי' מהראוי שיום ולילה לא יישבות

מלחשוב מחשבות ולפי רוב העיון והשתדלות במלאכתו בודאי הי' כל פרי ופרי מעולה ומשובח כפלי כפלים. מה גם שע"י שהסיח השגחתו לפעמים מהם נתקלקל איזה אילן גדול הערך אשר הוא יותר טוב ומעולה מהאילנות אשר עבד ושמר. באופן ששקל הפסדו ושכרו שיותר עולה ההפסד כפלי כפלים נגד שכרו, ויתמרמר האיש מאוד מאוד. ויצעק צעקה גדולה ומרה ויאמר איך אבא אל המלך ואיך אשא פני המלך אשר בטובתו רצה להטיב עמי ואני הייתי בעוכרי. והלכתי אחרי ההבל. ויאמרו לו חבריו הגד נא לנו מה זה ועל מה זה. הלא חבריך הם חכמים כמוך ויש מהם יותר ממך והם בוטחים במלאכתם שישמח בהם המלך ולדעתינו אין זאת אלא לרוב גאותך כי תחשוב שאתה הוא היותר חכם ורצונך שתהי' בראש כלם וקרוב למלך מכולנו, ויען האיש אל נא אחי אל תתנו אותי לאיש בליעל כי הגם שאני רחוק מאוד ממדת ענוה מ"מ ב"ה שגם נגע זו של גאווה לא קרב אלי ומנעורי אני שנאתיה כי דרשתי וחקרתי על ענייניה וראיתי כי היא מתועב ושנוא ולכן הרחקתי אותה ולכן אל תאשימוני בזה, אך דעו נא כי השליחות אשר שלח לנו המלך לעבוד ולשמור הגנים והפרדסים כולל ב' סוגים, סוג א' לידע מספר כללות האילנות כמה מהם, והשנית לידע כל פרטות של אילן ואילן, וגם בזה יש ב' סוגים, א' הוא החיובית להשגיח על כל אילן ואילן בכללו ופרטו להשקותו בזמנו ולשמרו מחום והקור וכיוצא באלו, והשנית העיונית לעיין במחשבה וזה לידע טבע כל אילן ואילן ולהמציא האיך להרכיב אילן זה בזה בכרי לחדש פירות חדשות ע"י הרכבות האלו, והנה ידעתי שיש מן החכמים המקיימים שליחותם בשני הסוגים באמת ואלו אין צריכים לדאוג כי בוטחים במעשיהם, ויש שהם טועים בעצמם שחושבים שמקיימים ואינם משימים על לבם לפשפש במעשיהם ואינם יוצאין ידי חובתם בשניהם, ובפרט בחיובית שיש פרטים רבים אין מספר והם אינם משגיחים ע"ז וחושבים שעושים רצון המלך בשלימות, אבל אני מכיר את מקומי ואיני עושה שקר בנפשי וידעתי כי לא יצאתי י"ח כעיונית ופשיטא בחיובית הגם ענתתי אל לבי מיום שבאתי הנה לחקור ולדרוש בכל פרט ופרט ואעפ"כ

לא עלתה בידי אם מכח התרשלות ועצלות ואם מחמת חולשת כחי. ולזה אני בוכה וצועק במר נפשי כי לא הייתי נאמן בשליחותי. כי ע"י שהסחתי דעתי מהם פעם בשוגג פעם במזיד פעם ע"י אונס ופעם ברצון נתייבשו כמה אילנות ונשברו כמה סילונות נתייבשו כמה מעיינות המביאים מים להשקות האילנות ונתמעט פרנסת השרים ועבדים היושבים בעיירות שיחד להם המלך. עודנו דואג ובוכה במר נפשו ויבא אליו א' מחביריו ואוהביו ויאמר לו איצחק נא עצה ועי"ז תמלטי נפשך ותמצא חן בעיני המלך. הנה ידעתי כי רבים הם עמי הארצות העוסקים במלאכת המלך והנה אינם יודעים מלאכת הגנים רק מאילנות הגדולים הנראים לכל וגם מאלו אינם יודעים רק בכללן ולא בפרטן. ומהקטנים שאין להם מספר אינם יודעים כלל אפי' בכללן וממשמים כעור בקיר. והנה ידעתי כי לך לשון למודים ולב להבין ולהורות להם הדרך ולהודיע להם משפט כל אילן ואילן בכללות ובפרטי פרטות ולפתוח לבם בטעם כל דבר ודבר. ועתה קח לך מגילת ספר וכתוב עליו מספר כל אילן ואילן ומה עניינו ועבודתו בפרטות בקיצור נמרץ למען ירגילו וילמדו בו בתחילה הנצרים ומי שאין לו לב להבין ואז גם עד זקנה ושיבה לא ישכח מהם ומה גם שהוא דבר קל לחזור עליו בכל יום היום מעט ולמחר מעט וגם לא יעצרנו טרדת הזמן כי בזמן קצר יהיו יודעים עבודת כל אילן ועוד תוסיף לכתוב בספר עבודת כל אילן ואילן בפרטות בטעמים נכונים ובלשון צח למען ילמדו מתוכו מי שיש לו לב להבין יותר וזהו בחלק החיובית. ועוד תוסיף ידך לכתוב בחלק העיונית מה שעלה במצודתך דברים חדשים מן ההרכבות. ויהי תועלת גם לגדולים וחקרי לב כאשר ימצאו מקום להקל מהם העיון ועוד תתרבה הדעת בארץ ואז מה שקלקלת או שלא תקנת יתקנו הם והי' כאשר יקרא לך המלך אזי כל הלומדים מתוך חיבורך כלם יליצו טוב בעדך אל המלך ובודאי עכ"פ יקיל מעליך העונש הגדול ואפשר שייטיב לך בעבורם. כשמוע האיש עצת חבירו וייטב בעיניו ולא התמהמה מלעשות כן ויהי בזמן קצר ותרבה הדעת בארץ עד כי מקטנם ועד גדולם כלם יודעים חקת המלך ורצונו בעבודת כל אילן ואילן:

הקדמה

ד"ר

והנה הנמשל אם אבא לבאר כל פרטיו לא יספיקו כמה ניירות אך בקיצור. המלך המהולל בתשבות הוא הקב"ה אשר לו דומיה תהלה. והנה ברצונו הטוב ברא כל הנשמות ונהגים מזיו כבודו בחסדו הגדול ולא בשכר מעשיהם וזה נקרא נהמא דכסופא ולכן מוריד אותם לעה"י ונתן לנו תורה ומצות גשמיות אשר א"א לקיימן בעולם הנשמות כי שם רק רוחניות ונטע בתורתנו הקדושה תרי"ג אילנות והם תרי"ג מצות ומשביע הנשמה טרם צאתה משם "לעבדה" במצות עשה "ולשמרה" במצות לא תעשה: ובכל אילן ואילן יש בה כמה כללים וכמה פרטים ופרטי פרטים וכאשר לא ישמור פרט מפרטיו הקטנים או ייבש האילן או עכ"פ ענף מן הענפים ולכל מצוה ומצוה יש עולמות מיוחדים עם מלאכים מיוחדים וכאשר יקיים אדם מצוה בשלימותה אזי באור פני מלך שיש לו שמחה בעשות רצונו משפיע שפע רב וברכה לאותן מלאכים ולאותו אדם ואז כשיצא נשמתו הולך לו להתענג באותו עולם וכולם שמחים לקראתו אך כאשר יחסר אדם מאיזה פרט וכ"ש כשיעבור ח"ו על כל המצוה אזי המלאכים שבאותו עולם אינם מקבלים שפע. והנה מלאכת התורה והמצות תלוי בב' דברים. או בחיובית דהיינו שידע כל מצוה ומצוה בכלל איזה דבר מחויב לעשות או שלא לעשות וגם לידע כל פרט ופרט מכל מצוה שידוע שכמה מאות אלפים דינים תלויים בכל מצוה ומצוה ואם יפגום באחד מפרטי פרטות הרי קלקל עבודתו והשנית בעיונית לעיין בכל פרט ופרט כי תמיד יתחדשו ספיקות:

והנה אנכי האיש אשר הרסתי את הכרם ולא הייתי נאמן בשליחותי ואם נצלת מגוף העבירה הלא עון עקיבי יסובני שאדם דש בעקביו ובדברים שהיצ"ה מעקב ומרמה את האדם ומורה לו התירים (ומלת עקיבי הוא מלשון ויעקבני זה פעמים ר"ל לשון מרמה ועקבה) ואם נצלתי מע"ז וג"ע וש"ד בפועל ממש מי יאמה זכיתי לבי טהרתי מחטאי מתולדותיהן ומאבק שלהם כאו"ל כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה וכל הכועס כאלו עע"ז וכיוצא בהן הרבה. ותולדת ג"ע מי יאמר כרתי ברית לעיני הלא היצוה"ר טמון בחובו ומכניס הרהורים רעים במחשבתו אפילו שלא ברצונו ואז

ירגיש האדם שאז הוא זיווג רוחני ע"י החיך והלשון והרוק הוא הזרע כאז"ל שהרוק בתוך הפה והדברים עמוקים. ומכ"ש כשבא ח"ו לידי טומאה גשמי כמשאחז"ל לא יהרהר ביום ויבא כו'. ומקרא מלא ומגיד לאדם מה שיחו אפילו בדברים שבינו לבין אשתו. תולדת שפיכת דמים המלבין פני חברו וכ' רוקח שקשה משפיכת דמים שהרי רוצח יש לו חלק לעולם הבא ומלבין פני חברו דינו קצוב במשנה אע"פ שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעולם הבא. כל הגזול חברו כאלו נוטל נפשו וכיוצא בהן אשר רבו מלמנות. למעלה מהם לה"ר ששקול כנגד כולם. ולמעלה מהם כאשר יבחין אדם בעצמו ימצא שאין בו מדת בטחון כלל שאם הי' בו מדת בטחון לא הי' עוסק כל היום במו"מ וק"ו שלא הי' עושה שום עול ומכ"ש במדות ומשקלות וכיון שאין בו בטחון בודאי שאין לו אמונה שאם הי' מאמין שהקב"ה משגיח עליו וון ומפרנס לכל הי' בודאי בוטח בו וכיון שאין בו אמונה בודאי כל זכותיו לא נחשב לכלום. יתבונן האדם בדעתו ואל יעשה שקר בעצמו וימצא שדברי אמת הן וצדק וז"ש ששואלין בשעת הדין למעלה נשאת ונתת באמונה והק' תוספות שהלא תחלת דינו של אדם על ד"ת ובוה א"ש שבודאי תחלת דינו על ד"ת והיינו קודם לכל המצות אבל בודאי קודם לכל הוא אם הי' לו אמונה שאם אין אמונה אין תורה והסימן שמאמין בה' ובוטח בו או בודאי לא יעשה עול ויהי' לו פנאי לעסוק בתורה וכאשר ידקדק האדם בספר חרדים במנין שס"ה ל"ת ימצא הרבה שנכשל בהם עכ"פ בשוגג וכ"ש בין אדם לחבירו ובדברים הנוגעים בממון ואם לא נכשל בכללות המצוה על כל פנים נכשל בפרטיות כי כל מצוה ומצוה הוא אילן בפני עצמו אשר יש לו ענפים אין מספר כמו שכתבנו. ואם נשמר מלעשות מלאכה בשבת לא נזהר מכעס שכ' בוהר דזהו שנא' לא תבערו אש כו' והמדבר דברי מו"מ בשבת ויו"ט הרי זה כמוציא מרשות לרשות. מלבד שאר מלאכות הנעשות בהיסח הדעת. ואם יקטן בעיני אדם מה שמטלטל מוקצה בשבת וכן כל דברים שהם קטנים בעיני אדם אבל הם דברים שעומדים ברומו של עולם ולא ישגיח על קטנות הרבר כ"א על גדולת המצוה:

הקדמה

ה. 9

ואם יאמר אדם הגם שיש לו חבילות עבירות יש לו כנגדן חבילות מצות. דע לך אחי הטעות הזה מצוי ברוב האנשים אך צריך לשפשף אם לא נאמר עלינו כמו שאמר ישעי הנביא „וכבד עידים כל צדקותינו“ פירש״י כבד הראוי להסירו וי״ל דהל״ל כבד קרוע ואמנם י״ל שרצה לכלול בו ג' דברים שצריך שיהי בכל מצוה. (א) שתהי' המצוה בשלימות ולא מקצתה ואם הוא מצוה שע״י דבור כתורה ותפלה צריך שתהי' בכוונת הלב. (ב) שתהי' רק לש״ש ולא לשום פניה וגאווה או להראות צדקתו. (ג) שלא יהי' בו שום ממון של גזל וכ״ו נכלל במלת עידים שיש לו ג' פירושים. (א) כפרש״י לשון הסרה מחמת שהוא קרוע ואינו בשלימותו. (ב) לשון עדי זהב שהוא לשון תכשיט וידוע שהעושה בגד להתנאות בו אינו חושש רק מה שהוא יפה למראית עין לעיני ב״א. (ג) לשון גזול ושלול כפרש״י עה״פ בבוקר יאכל עד לשון שלל וו״ש כבגד עידים ר״ל יש מהם שאינם בשלימות ויש מהם רק לגאווה ויש מהם בממון גזל. והנה התורה והמצוה הם תלויים בג' דברים כמ״ש „בפיך ובלבבך לעשותו“ דהיינו במעשה ודבור ומחשבה והם נגד נפש רוח נשמה. ובעשיות מצות גשמיות מתקן הנפש. ובלמוד תורה וברכות מתקן הרוח ובכוונת הדברים מתקן הנשמה. ונתחיל ברוב צדקותינו ישראל קדושים ובכל יום מתפללים ומברכים ק' ברכות ונחקירה אם הם בשלימות. התפלות ידוע לכל כי נתקיים בנו כמש״כ בשפתם כבדוני ולבם רחוק ממני ותפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה וא״כ הם כולם פגרים מתיים. והגאון מוהר״ר יונתן פירש משאז״ל „י' שנכנסו להתפלל וקדם אחד מהם ויצא טורפין לו הפלתו על פניו. ר״ל ב' שנכנסו להתפלל דהיינו הפה לדבר והלב לכיין וקדם אחד דהיינו הפה ויצא ח״ו טורפין כו'. ואני אומר עוד מלבד שח״ו לא נקבל עליה שכר הלואי שלא יהי' עונש כדין זורק ברכה מפיו „שהמוכיר את השם צריך לומר ביראה ורעד“ כמש״כ אם לא תשמור ליראה את השם הנכבד והנורא והזורק מפיו בלא כוונה איה מוראו. בתפילין אם הם עשויים כדין ואם שומרן בקדושה שלא יפית בהם וכן בכל מצוה ומצוה צריך לדקדק אם הוא בשלימות

בשלימות ואלי"כ ע"ז. נאמר כל אשר בו מום כו' ח"ו. ונגד תנאי הבר' צריך לדקדק אם אין בעשיות המצוה שום גאווה ויוהרא שלא יהי' רק כעושה להתנאות בו וצריך האדם להתבונן אם אינו עושה המצוה או התורה עטרה להתגדל בהם או קרדום לחתוך בו וכאשר יתבונן האדם ימצא שכמעט שלא נמלט מזה. ונגד הג' יתבונן כל אדם שלא יהי' בידו שום גזל ואונאה כשה"כ ארחץ בנקיון כפי ואו ואסובבה כו' דהיינו תפלה כי כאשר אין ידיו נקיים מגזל וכיוצא בו אין תפלתו תפלה וכמש"כ ובפרשכם כפיכם כו' ידיכם דמים מלאו ודמים תרתי משמע. וכאשר יתבונן האדם בפרט אם הוא עוסק במו"מ ימצא בידו גזל ואונאה רק שחושבים שלא נקרא גזל וגנבה רק הגונב והגוזל כגנב וגזלן אבל לא כן אלא כל ממון של אדם שיש בידו שאינו שלו בידיעה וברצון חבירו נקרא גנבה וגזלה וכאשר יזכני ה' אאריך בהם. ולפי שמכל תורה ומע"ט נעשה ממנו לבוש לנשמתו לפיכך אמר הנביא שהבגד שאנו עושים בצדקתינו הוא רק בגד עידים לפי כל ג' פרושים שבארנו. והנה כאשר יתבונן האדם במעשיו יראה ורעד יבא בו וכמ"ש ואירא כי עירום אנכי. וכאשר יתבונן האדם בדעתו וילמוד בספר החרדים כל מצוה ומצוה וכל עבירה ועבירה התלוי בכל אבר ואבר מגופו ולא יעשה שקר בנפשו ויחפש וימשמש במעשיו אם הם שלימים בכל ג' פרטים שהזכרנו ימצא את עצמו בעל מום מכף רגל ועד ראש ואם באתי לפרט כל פרט ופרט תקצר היריעה. אך נזכיר אבר א' הראש שהוא מלך שבאיברים ובו האיברים הנחמדים המוח שבו תלוי המחשבה. והעינים שבהם תלוי הראיה. והאזנים שבהם תלוי השמיעה. והפה שבו תלוי הדבור. והנה רעת הפה אין להאריך בו כי נזקו גלוי לכל בלה"ר רכילות ניבול פה אפי' עם אשתו כמ"ש מגיד לאדם מה שיחן. דברי מו"מ בשבת ויר"ט. לדבר בבהכ"נ ובה"מ. מדבר עם חבירו א' בפה וא' בלב. דברי שקרים. חנופה. ליצנות. דברי רכילות ומחלוקת. מלבין פני חבירו. מקלל את חבירו. מתכבד בקלון חבירו. מפסיק ממשנתו ומדבר דברים בטילים ועוד הרבה אין מספר. כאשר יתבונן האדם ימצא רובן או מקצתן שעבר עליהם

ואפילו היראים ולומדים חמיד לא ינצלו מהם. וכן העינים והאזנים היוקן מצוי מאוד וגלויים לכל. ועתה נדבר מהלב והמוח שהם כלי המחשבה שבהם תלוי עיקר תיקון הנשמה והנה מלבד שרוב התפלות והברכות שאין אנו מכוונים בהם וא"כ נחסר ממנו התיקון נדבר מהקלקולים ופגמים שאנו פוגמים בהם לב חורש מחשבות און. קנאה שנאה חמדת הכבוד גאווה מבקש רעת רעהו. וכי הרמב"ם מה שארז"ל הרהורי עבירה קשים מעבירה לפי שהמחשבה הוא „ממוח ולב האיברים הנכבדים“ ובעבירה הוא פוגם באבר גשמי משא"כ במוח ולב שפוגם במחשבה שהוא דבר רוחני ויסדתי קונטרס מיוחד ע"ז :

כללן של דבר ראיתי כי טובם כחדק וישר ממסוכה הגם שבאמת יוה"כ מכפר ופשיטא יום המיתה ולכן לא יתייאש אדם ויבטח בה' וגם עכ"פ יתן לו שכר מצותיו אם מעט ואם הרבה וגם במחנת חנם מ"מ אזי יציאתו כביאתו וניזון למעלה בנהמא דכסופא כי נוטלין שכר מעט המצות שעשה רשע גמור ונותנין לזה. וראיתי שהגיע הימים אשר אין בהם חפץ ולא אדע מתי אהי' קרוא אל המלך ואירא כי ערום אנכי ומה אשיב לשולחי דבר. ויען לי לבי להיות ממזכי הרבים ואולי יהי' זה לי למחסה כאז"ל כל המוכה רבים כו'. וכאשר חפשתי באמתחות בני הצדיק מו"ה משה ז"ל ומצאתי בחוכם מה שכתבתי ללמד את בניו כשהיו קטנים דהיינו חלק א' כל מגין המצות כאשר סידר אותם בס' חרדים. והוא עולה על כל מיני מצות כי הוא מונה בין מה שהוא מן התורה או מדרבנן וכל מצוה ומצוה הוא אילן בפני עצמו אך מפני האריכות מניחים אותו. ולכן לקטתי ממנו הקיצור ויהי' די בזה שמקטנים ועד גדולים ידעו כל מצות ה' כמו שכתוב שם בהקדמה וז"ל „וכי אפשר להיות עבד למלך אם לא ידע כל חוקותיו וגזירותיו“ וקראתיו „מגין המצות“ ולמעמים הוספתי איזה גופן משלי ועוד חברתי להם קונטרס קטן והוא כולל כל הלכות שבת בדקדוקיה ופרטיה כי הלכתא רבחא לשבתא והוא אילן נדול אשר יש לו סארות רבים מאוד. ומלכו של עולם מקפיד עליו מאוד עד שאמרו כל המחלל שבת כאלו עע"ז „וכל המשמר

שבת כאלו קיים כל התורה ואמרתי מי יודע בני אם חכמים יהיו והזרת לרבותיהם שילמדו קונטרס זה לבניי. וידעתי כי בזמן הזה שבעונותינו הרבים התורה משתכחת. ומונחת בקרן זויות ובפרט על הפרנסה נשתרבב על צוארינו ולזה חברתי ספר ח"א וח"א כמו שכתבתי שם בהקדמה וזה בחלק החיובית עוד בחלק הציונית פתחתי פתח גדול להרוצים ללמוד בדרך עיון חברתי ספר נשמת אדם ובינת אדם אשר חנני ה'. וגם חנני ה' בימי הבלי שהי' א"א לי ללמוד בהלכות בדרך עיון כאז"ל אל תרגזו כו' ועיינתי לפרקים בפירוש איזה פסוק או אגדה וזכיתי לחבר על איזה נביאים בפשטים מתוקים ובדרך פשוט כמבואר בהקדמה לח"א ואולי עיי' אזכה להנצל ביום הדין כי מי שילמוד מתוך חיבורי ימליץ טוב בעדי וכ"א וא' ילמוד לפי דרכו. הקטנים ובעלי בתים ילמדו מחיבור זה הקצר ומי שיבין יותר ילמוד מחיבורי חי אדם וחכמת אדם והרוצים ללמוד בדרך עיון יעינו בנ"א וב"א. ואל יאמר אדם הלא הראשונים הגדילו התורה ועתה בא זה ועשה אותה קטנה עד שהעמידה על רגל אחת באמת לא מחכמה שאלת עיי' כי מצאנו כן לראשונים מי לנו גדול מרמב"ן שבכל חריפותו ובקיאותו וגדולתו לא מנע את עצמו מלעשות הלכות גדה ואינו מחזיק רק ב' בויגין וכל בו וספר ארחות חיים תלמיד רשב"א ורא"ה עשו קיצור מרמב"ם וטעמם כמש"כ עת לקצר ועת להאריך כי מי שלבו חפץ ללמוד בעיון ובאהיכות הלא כל התורה לפנינו ומי שאין לבו שלם או שטרוד בפרנסה וכ"ש הבעלי בתים ונערים קטנים הם ילמדו הקיצורים כי עיקר הלימוד הוא לידע לסור מרע ולקיים המצות. ואנה ד' לידי שהרבני הנגיד מוהר"ר מנחם מן מדפיס דקהלתנו התנדב רוחו להביא חיבור קטן זה לדפוס כדי שממני ילמדו וכן יעשו להזהיר את המלמדים שילמדו אותם עם תלמידיהם לאתר שלמדו שיעורם גמרא ופסוק ובפרט בעת שיושבים על השולחן ומכ"ש בשבתות ויו"ט וחנוך לנער ע"פ דרכו עד שיהיו עכ"ס כל המצות שגורים בפייהם בדרך כלל והלכות שבת בפרט. ולדעתי מצוה יותר להבעלי בתים לקבוע להם שיעור

הקדמה

13 ן

בשבתות וי"ט ללמוד בקונטרס זה משילמדו תיקון שבת או פרק משניות כאשר ראיתי בעיני ב"א שלומד פ' משניות בכל יום ונזמן שנלינו בפונדק א' של א"י בשבת וראיתי שיושב אצל שפין רעדיל וטוה וגערתי בו הלא שבת היום וחמה עלי מה מלאכה זו כי סבר דלא מקרי טו"י רק כמו במדינתנו שטוין ביד על שפינדל ואמרתי לו הלא אתה שונה במשנה והטוה ומלאכת טו"י יהי במה שיהי ואמר וכי כשאני שונה אני משים על לב מה לעשות או לא רק לקיים לימוד התורה ואמרתי יפה אחו"ל האומר אין לו אלא תורה אף תורה אין לו כי אם הלימוד אינו כדי לידע דיני התורה ומצותיה מנ"מ בלימודו. ולדעתי אף להמוכחים את העם ומגידים להם שיעור בכל יום עין יעקב או דרוש או שאר דברי תורה יותר יקבלו שכר על הדרשה באלו השיעורים ולהורות להם המעשה אשר יעשון ויקיימו ללמוד ולעשות מעל הדרישה להם בד"ת שאין בו אלא ללמוד. והנה בני המנוח הצדיק מוהר"ר משה הוא קיים מצותי וחזר תמיד על קונטרס הזה וקודם מותו נחמתי אותו שאתן לו שם עולם אשר לא יכרת טוב מבנים ומבנות ולכן קראתי שם החיבור הזה „זכרו תורת משה" ובזכות מצות שבת נזכה לגאולה להיות לשם ולתהלה אמן כן יהי רצון:

והנה כדי להאיר עיניך ולהראותך עצת יצה"ר איך צריך לשמור ממנו אעתיק לך מספר המדות הגדול מדה אחת ומצוי כמעט בכל אדם ותראה כמה שרשים וענפים רעים יוצאים ממנה והוא שרש פורה ראש ולענה והוא אבי אבות הטומאה וד' אבות נזיקין נולדים ממנו והם הקנאה והכבוד והכעס והלבנת פני חבירו ותולדותיהם אין מספר ומאוד הזהירו והתמירו חו"ל עליה כדאיתא [והוא כתוב אצלי בתוך שאר מדות שכתבתי לעצמי לייסר אותי ולמנוע מהם] בסוטה (דף ד' ע"ב) א"ר יוחנן ארשב"י כל אדם שיש בו גסות רוח כאלו ע"ז כתיב הכא תועבת ה' כל גבה לב וכתיב התם ולא חביא תועבה כו' ור"י דידי אמר כאלו כפר בעיקר שנא' ורם לבבך ושכחת את ה' ושם (דף ה' ע"א) א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות רוח ראוי לגדעו כאשר

ואין עמרו ננער ושכינה מיללת עליו ועוד שם הרבה דברים. ולהבין ג' דברים הללו דוה מדמה לעצמו. וזה לכופר בעיקר וזה כאשרה ותחלה נקדים מה שאמרו שם עור. אמר ר' חסדא ואיתימא מר עוקבא כ"א שיש בו גסות רוח אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם. שנא' גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אמו לא אוכל ויל"ד בנדה (פ' כ"ה) אמרו כל המוציא ז"ל אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה וה"ג ה"ל לומר כן ונ"ל שהרי האפיקורסים מסירים ההשגחה מהבורא של עולם השמ"ל שאומרים כיון שהקב"ה רם על כל רמים וגבוה מעל כל גבוהים וא"כ איך שייך שישגית על עולם השמ"ל הזה אלא שיש בהם ב' כחות שהאפיקורסים ראשונים אמרו כיון שא"א לרם על כל רמים שיברא עולם שפל כזה ולכן כופרים בעיקר ואומרים שהעולם הי' קדמון והאחרונים מודים שברא העולם רק שמסר השגחה לכוכבים ולכן עובדים את הכוכבים כידוע ועכ"פ שניהם מיהסים להקב"ה הגאווה כי כן דרך המתגאה בהחשבו שיש בו מעלות נפלאות ולכן נחשבו כל אדם כאין נגדו ובאמת יש מקצת פסוקים המורים כן כמש"כ כי גאה גאה וכתוב הי' מלך גאות לבש. וכתוב זמרו לה' כי גאות עשה. וכתוב בל' יראה גאות ה'. אך באמת זה אינו כי א"כ איך אפשר שיהיה ה' על הגאווה וכי יעשה תורתו פלסתר כמו שאמר טורנסרופס לר' עקיבא וכמוהו כמה פעמים בגמרא ואיך אפשר שהקדוש ברוך הוא שיש בו כל מדות טובות וכתוב תועבת ה' כל גבה לב מה שלא מצינו כן בכל עבירות שלא נאמר תועבת ה' כל אוכל נבלות וטרפות וכמוהו עבירות הרבה ואף שכתוב תועבה הם היינו שהדבר ההוא היא תועבה אבל לא האדם העובר נקרא תועבה וכן כתוב גאה וגאון שנאה נפשי וא"כ איך אפשר שהקב"ה ישתמש במדה זו אך באמת כי הקב"ה הוא עניו בתכלית הענוה וכדאר"י במקום שאתה מוצא גדולתו שם ארתה מוצא ענוותנותו כי לא מצינו בכל המקרא שנקרא גאה שזה הוא שם התואר על המתגאה אבל גאות היא הפעולה כמו עשירות גבורות שהבעל נקרא עשיר וגבור ובודאי כל המדות מה שהוא עולה על הדעת

שראוי להתגאות בעבורם כולם נמצאו בו יתברך וזשה"כ גאות לבש
 וכן כולם ומה שכ' כי גאה גאה כבר תרגם אונקלוס גאה על גוּתְנִיא
 ר"ל שהוא מראה גאותו נגד המתגאים אבל בלא"ה ית"ש ויתעלה
 זכרו הוא עניו בתכלית הענוה ולכן זה המתגאה אם כן לדעתו
 אין מהראוי שישגיח ה' על עולמו ולכן אמר הקב"ה אין אני והוא
 יכולין לדור בעולם שאם נאמין שהקב"ה משגיח בעולם צ"ל
 עכ"פ שהוא מחמת ענוותנותו ואיך אפשר להתגאות (וגם מה
 דאיתא שם דאית דאמרי זה על בעל לשון הרע אתי נמי שפיר
 כידוע מענין אלי' הנביא שסילק אותו מעולם מפני שדיבר דלטוריא
 שבשבי' הדלטוריא אין מהראוי להשגיח בעולם) והנה רשב"י
 אמר כאלו עע"ז דהיינו ככת ב' שמסר לכוכבים וזהו עובד ע"ז
 ור"י דידי' אמר כאלו כופר בעיקר דהיינו ככת א' שהעולם הוא
 קדמון ור"א אמר כע"ז עצמו שמחמת גאותו יעשה עצמו כאלקי
 ויואש המלך יוכיח שאמרו לו עבדיו אפשר לבן אדם שיהי' מוצנע
 ז' שנים בק"ק וכתיב וישמע להם המלך כדאיתא בגמרא וירבעם
 מחמת גאותו עשה העגלים. ומה שאמר עוד שהשכינה מיללת עליו
 היינו שאעפ"י שהוא עכשיו צדיק גמור כקרח כירבעם ויואש
 מחמת הגאווה יהי' נטרף ולכן מיללת עליו. ואתה ב"א פקח
 עיניך עד היכן הגיע הגאווה ולכן הזהירו חכמים „מאוד מאוד הוי
 שפל רוח“ וכפלו במלת מאוד להורות כמאמרם שם בסוטה לא
 מיני' ולא מקצתה ולא מצינו כן בשאר עבירות אלא מפני שהוא
 אבי אבות הטומאה שממנה יוצאת שאר דברים שמוציאין האדם
 מן העולם כאשר אבא ראי"ה ולכן אמר הכתוב תועבת ה' כל
 גבה לב ולא חילק אם הגאווה הוא מרוב חכמה או מרוב חסידות או
 לשאר סיבות הכל הוא מתועב בעיני ה' ;

אחר שהודעתוך העון הגדול שנתלית בהם הגאווה צריך אני
 להודיעך ולחתור אחריה כל הפרטים בכדי לידע להנצל
 ממנה. הנה הגאווה מתהווה באדם מחמת שרואה את עצמו באיזה
 מעלה שאין בשאר בני אדם ולכן ירום לבבו וכ"ש כשקבץ בו
 הרבה מעלות שאז יחשוב לכל אדם כלא וכבר ראיתי לאחד ירא
 שמים גדול ואמר שכל אדם אינם שוין לעקבו וזהו שהגאווה עיור

עיני שכלו והם ארבע מראות נגעים שיוכל להיות בעולם.
 (א) העושר המופלג והוא דבר שמחוץ לגופו לגמרי. (ב) דבר שהוא
 בגופו והוא כולל כל ענייני מעלות שנוצד אך בטבעו ובתולדתו
 כגון הגבורה. (ג) מעלת היחוס שהיא בדומה לאלו וגרוע מהם
 שדומה בצד א' לאלו שהרי הוא לא השתדל בזה כלל רק שבא
 לו ממילא וגם גרע מהם שבכל אלו יש לו דבר שבני אדם
 נהנים מהם וזה דבר שאין בו ממש ואין מגיע מזה שום תועלת
 לשאר בני אדם. (ד) הוא המובחר שבכולם שבא לאדם בשכלו
 ובהשתדלותו והיא החכמה והשכל או בתורה או בתכונה. בחשבון
 וכתב. ברפואות. במוזיקא וכל שאר החכמות. וכל אלו המדות
 כללן הכתוב באומרו אל יתהלל חכם בחכמתו וזה כולל כל דבר
 חכמה שלמד בחכמתו בין בתורה או בשאר חכמות. ואל יתהלל
 הגבור בגבורתו בה כולל כל ענייני מעלות שיוצד כך בטבעו
 ואף שהם בגופו רק שאינם בהשתדלותו. ואל יתהלל עשיר
 בעשרו וזה הפחותה מכולם כי היא דבר מחוץ לגופו. ועל
 כולם אמר שאל יתהלל אדם בכל אלו רק בזאת יתהלל
 המתהלל השכל וידוע אותי ר"ל כשמשמש בכל אלו
 הדברים בידיעות השם ובמצותיו שמי שנוצד בעל שכל וחכם
 יעסוק בתורה כי היא החכמה האמיתית ושאר החכמות אינם אלא
 לרקחות ולטבחות כידוע ומי שנוצד גבור או בשאר מעלות
 שבגופו ישתמש בהם לעבודת ה' להיות גבור וכובש ליצרו ומי
 שיש לו נעימות קול לכבוד ה' מגרונו וכיוצא בו בכולם ומי שהוא
 עשיר ירבה בצדקה ויחזיק בני תורה וכיוצא בו ואז כשמשמש
 בכל הדברים לעבודת ה' אזי ראוי להתהלל:

והנה לא אמר הכתוב בזאת יהלל המהלל אלא שאמר יתהלל
 המתהלל כונתו שבודאי האדם עצמו אע"פ שאינו עוסק
 בכל אלו הדברים רק להשכיל וידוע אותו וכל מעשיו לעבודתו
 ית' מ"מ לא יתהלל את עצמו בזה כי אז תכנס בלבו הגאווה ושאר
 מדות רעות וכמ"ש יהללך זר ולא פיך כי האדם אע"פ שיש בו
 כל מדות אלו ישפיל את עצמו וידמה בעיניו כאלו לא היו בו
 ומי לנו גדול מדוד המלך שהי' חכם גבור ועשיר שאין כמוהו

ואמר ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני ואומר אם לא שוייתי ודוממתי נפשי כגמול עלי אמו (וזה"ש ואני בעניי הכינותי לבית אלקי זהב מאה ככרים כו' שאע"פ שהי' לו העושר המופלג הזה הרגיל א"ע שלא לכנות א"ע לעשיר שלא יגבה לבו ולכן הקדיש תמיד כל נכסיו לבנין בית המקדש בכדי שיהי' תמיד עני כדי שלא להתגאות וזה"ש ואני בעניי ר"ל בשביל להיית עני ואפשר שזה הי' ג"כ כוונת שלמה שכ' בו אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה ומדלא כתיב נחשב לשלמה מאומה דאז הי' משמע דלשלמה לא נחשב אבל לכל ישראל הי' נחשב אבל מדכתיב בימי שלמה משמע שלא הי' נחשב בימיו לכל ישראל והיינו מחמת רוב הזהב שהביאו לו היו כל ישראל עשירים וידוע שחשיבות הזהב אינו א"א בשביל שאינו בנמצא הרבה ולכן מי שיש לו הרבה מתגאה בעבורו אבל כיון שהי' שכיח מאוד אצל כל אדם אין בו במה להתגאות) אך שאם ירצה אדם להלל את חבריו וכענין שאמר ר' יוסי בן קסמא להאי ש אמר לו רצונך שתדור במקומנו ואתן לך אלף אלפים דנרי זהב וא"ל איני דר אלא במקום תורה כו' ולא עוד שבשעת פטירתו של אדם אין מלוין לו לא כסף וזהב כו' אלא תורה ומע"ט ובודאי אין כונתו שיוליך עמו לקבר כסף וזהב דא"כ הי' לו לומר אינו לוקח עמו כסף וזהב אלא כונתו שבשעת לוייה אזי דרך העולם לומר שבחיו של מת ומעולם לא שמענו שיאמרו עליו שהי' עשיר דמה מעלה הוא העשירות אלא אומרים שהי' עוסק בתורה ומע"ט וזה"ש שאם יבא איש להלל לחבירו אל יתהלל בעשרו או בגבורתו או בחכמתו כי כל אלה הדברים אין בהם כדאי להללו אא"כ הי' הכל להשכיל וידוע אותי כמו ישמבואר לעיל והנה בודאי מי שיש לו מוח לא יאמר שיתגאה בעשירות לבד אם לא שמשמש עם העושר לעבודת הבורא לפור ממון על מצות ולהחזיק לומדי תורה כאז"ל לא נברא זהב אלא לבנין בית המקדש ר"ל לעבודת ה' ודברינו לאנשים שלימים יראי ה' ועוסקים במצות וגם הם בר אוריין ובר אבוהין ולזה גבה לכם בגאווה ובוז עד שכל אחד נדמה לו כאלו הוא מלאך וכל אדם כאין נגדו ואף שמראה עצמו מנחוח כאלו הוא עניו גדול מ"מ רק עיניו למטה אבל לבו למעלה מכל אדם.

על אלו אני אומר שמעו לי ותחי נפשכם הרחיקו מפתח בית הגאון שמעו וחכמו ראו מה שאירע לירבעם ולקרח וליואש שנטרדו עבור הגאות ואני ידעתי כמה בני אדם שיש בהם כל מדות טובות רק בשביל גאותם הם מביישים ת"ח זקנים אשר קטנם עבה ממחניו ומלבין פניהם ברבים ולא יעלה על לבם דברי ר"א המלבין פני חבריו אע"פ שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעולם הבא וז"ש בן זומא איזה חכם כו' איזה עשיר כו' איזה מכובד כו' והנה ג' מעלות חכם גבור עשיר כבר כתב הרע"ב דקאי על פסוק הנ"ל אל יתהלל אבל מה שמסיים איזה מכובד דחוק לפירושו ע"ש אך לפענ"ד הם בעצמם דברי רבי יונתן בגמרא אין שכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ועניו כי אם יהי' באדם כל מדות הללו הטבע נוטה להתגאות ולבזות כל אדם כי כולם בעיניו כלא נגדו ופשיטא שאינו מכבדם ואיש כזה כבר פסק ר"א המודעי אע"פ שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעולם הבא ואיש כזה אין ראוי לכבודו כמה שכתוב הלא משנאיך ה' אשנא וכתוב גאה וגאון שנאה נפשי ונקרא תועבת ה' וא"כ אדרבה מצוה לשנאתו עם כל תורתו ומע"ט אבל המכבד הבריות מפני שהם בריותיו ית' ונמצא שהוא עניו זה ראוי לכבודו ולהללו:

והנה נראה לעינינו כי אין התפארת וגאות מתמת עושר לבד שהרי זה אינו דבק לאדם ואנו רואים כמה אנשים עשירים שהענו או שעוברהו בחצי ימיהם ואין להאריך בזה. וגם אין מקום להתגאות בדבר שנוגד כך בטבעו כגבור ושאר מדות כיון שהוא אינו בהשתדלותו. ואמנם יש מקום להתגאות במה שהשיג לרוב השתדלותו כגון שהוא מופלג בלימוד התורה או בשאר חכמות ובלתי ספק אף שנוגד בעל שכל גדול אם לא ישתדל תמיד בזה לא ידע שום חכמה או אפי' אם ישתדל בחכמה יוכל לנטות מדרך האמת בזה יש מקום להתגאות על שאר בני אדם. אך כאשר ישים אדם נגד עיניו דמיון א' למשל עשיר א' שריחם על עניים ויתומים והיו מאיכלי שולחנו ואמר לא' ראה אתה אוכל נהמא דכסופא הא לך אלף אדומים ותסע ליריד ותקנה שם סחורה ומה שתרויח תקח לעצמך ואין אני מבקש ממך כלום עבור זה. ולא' נתן ב'

אלפים ולא ג' אלפים כפי ששיער בדעתו וכן עשן היעלה על הדעת שיחזיקו טובה לעצמם או שיתגאה זה ע"ז ממה שנתן לו יותר שהרי לא מחמת מזגו והשתדלותו נתן לו יותר רק שכך עלה במחשבתו של עשיר ופשיטא שאינם יכולים להתגאות במה שנסעו והרויחו שהרי על מנת כן שלחם ואם ימנעו מליסע או מלקנות ולמכור הסחורה אינהו דאפסידו אנפשייהו ובודאי תעלה חמת העשיר עליהם. כן הדבר הזה שהש"י ריחם על נשמת בני אדם שאוכלים שם ונהנין מזיו השכינה בלא מצ"ט רק נהמא דכסופא ושלחם לעה"ז ונתן לכל אחד שכל להבין כפי ששיער ית"ש בדעתו שראוי לו ואם ישתמש בשכלו בתורה קיים שליחותו וא"ל יקיים ראוי לעונש אבל משום זה אין לו במה להתגאות אם הי' נאמן בשליחותו ואדרבה לפי גודל חכמתו צריך להיות עניו ביותר כי לפי גודל חכמתו ראוי לו להשיג שלא למד עדיין מכל התורה רק כטפה מן הים וכמו שאמר ר' אליעזר הרבה תורה למדתי מרבתי ולא חסרתי מהם אלא ככלב המלקק מן הים ור' עקיבא שא"ל בן דוסא ביבמות ט"ז אשריך שזכית לשם ועדיין לא הגעת לרועי בקר וא"ל ר"ע אפי' לרועי צאן ונ"ל דר"ל כמ"ש בחסד לאברהם שהבקר הם נגד עמי הארץ העוסקים בישובו של עולם וצאן נגד הבורים שאינם עוסקים אפי' בישובו של עולם ור"ש לרועי בקר ר"ל להיות רועה וראש לע"ה והשיב שאפי' להיות ראש לבורים אינו מגיע וראה כמה הי' שפל בעיניו ר"ע והשפיל א"ע וזהו מאמר ריב"ז שהי' חכם ביותר עד שאמרו עליו שלא הניח מללמוד כל חלקי תורה ושיחת עופות כדאי בסוכה והי' מייסר את עצמו שלא יתגאה ואמר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת ר"ל שאתה אינך אלא שליח נוצר לקיים השליחות. ובוה יובן ג"כ הא דאי' בתענית כ' מעשה בראב"ש שהי' דעתו גסה עליו מפני שלמד תורה הרבה נודמן לו אדם א' (כתבו תוספת שהוא אליהו) שהי' מכוער ביותר א"ל ריקה כמה מכוער אותו האיש א"ל לך ואמור לאומן שעשאני כמה מכוער כלי זה שעשית כיון שידע שחטא נשתטח לפניו וביקש ממנו מחילה ע"ש ולכאורה תמוה הדבר מעשה אלי' שנדמה לאדם

מכוער מה הי' כוונתו בזה דהא תינח כשאמר לו כמה מכוער כו' ומנין הי' יודע שיאמר לו כן והרי אין המלאכים יודעים מה שבמחשבתו של אדם כדאימא בזוהר ואפי' להתוספת בשבת (דף י') שיודעים היינו דוקא מה שיש כבר במחשבתו אבל לידע מה שיהי' במחשבתו זה לכ"ע אין יודעים וא"כ מה היתה כונת אל"י. ולכן נ"ל שאל"י בא להורות כמ"ש חכמי המחקרים שהטבע לא יגונה ולא ישובח וכ"כ המפרשים דלכן במקום שבע"ת עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד כי הצדיק מנעוריו הוא עושה כמעט בטבע משא"כ הבע"ת שגבר על יצרו. והנה אל"י רצה להראות לו שאין לאדם להיות גם לבו מתורתו כיון שזה חלקו שניתן לו משמים וא"כ אדרבה מצד הטבע יש לו לאדם לחזור על לימודו שלמד נשמתו בעולם הנשמות ולכן בפעולה זו שהראה את עצמו לכעור ביותר הי' לו ללמוד ממנו שכמו שאין ראוי לגנות מי שנברא כעור כן לא ישובח מי שנברא נאה ולכן לא יגונה מי שהוא עם הארץ ולא ישובח מי שלמד ביותר אבל ראב"ש לא הבין כוונתו וא"ל כמה מכוער אותו האיש עד שידע שחטא: ורמב"ם כבר סלקנו הגאות מן המכות הכתובים בפסוק הנ"ל. והנה נתחדש גאות היחוס וזה מכה אשר לא כתוב בתורה כלל הגם שבודאי היא מעלה גדולה מי שיש לו זכות אבות כשעושה מעשה אבותיו אבל לא להתגאות בזה ומצינו ביומא (סוף פ"ז) בכה"ג שהלך לביתו ביה"כ וליווהו כל ישראל וכשראו שמעי' ואבטליון הלכו כולם אחריהם וכשבאו שמעי' ואבטליון ליטול רשות מכה"ג לפטור לביתם א"ל יזלון בני עממין לשלם (לפי שבאו מגרים) וא"ל יזלון בני עממין לשלם דעבדין עובדין דאהרן ואל ייתון בני אהרן לשלם דעבדין עובדין דעממין ובסנהדרין לפיכך נברא אדם יחידי מפני שלום הבריות שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך ובמנחות (נ"ג) א"ל רבנן לר' פרידא ר' עזרא בר בר"י דאבטולס דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא אמר מאי כולי האי (פרש"י דקא מייחכתו) אי בר אוריין הוא יאי פרש"י אי בן תורה הוא הגון אי בר אוריין ובר אבוהן יאי ואי בר אבוהן ולא בר אוריין אשא תיכלי' ואמר שלמה במשלי עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם ובארנו כי עטרת הוא דבר שיש בו ממש

משא"כ התפארת והנה מצינו ברא מוכה אבא וכן בני בנים כדאיתא במדרש לא ניצל אברהם א"א בשביל יעקב משא"כ אבא אינו מוכה ברא כדאיתא על פסוק ואין מידי מציל אין אברהם מצייל את ישמעאל וז"ש עטרת זקנים ב"ב וכמ"ש צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם וא"כ הבני בנים יכולים ליתן עטרה לזקנים אבל האבות אינו רק התפארות ולא עטרה והתפארות אינו גאווה רק שיוכל להתפאר בזה וכמ"ש במשה רבינו ע"ה שאמר לפרעה התפאר עלי ומשה העידה התורה עליו שהי' עניו וכן ישראל אשר בך אתפאר וח"ו שאין הקב"ה מתגאה בהם רק מתפאר בהם וכן תפילין נקרא פאר מפני שיוכל להתפאר בו שהם אות שאנחנו עבדי ה' וכמוהו כחתן יכהן פאר וכן כל לשון תפארת אינו לשון גאווה ח"ו רק לשון התפארות ולא מצינו בכל מקום רק שזכות אבות מגין על הבנים אבל לא להתגאות בזה ומכ"ש להתגאות על ת"ח שבלתי ספק שמי שהוא ת"ח אפי' מזרע גרים יותר גדול ממי שאינו ת"ח והוא כה"ג בן כה"ג עד אהרן כדאיתא בהדי' במתני' ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ וכל ישראל בחזקת מיוחסים בני אברהם כו' והיחוס אינו רק שלא יהי' שום חשש ממזרות ולא מצינו מעלה ליוחסין רק לבת ת"ח או"ל לעולם ימכור כל מה שיש לו וישא בת ת"ח לא מצא ישא בת גדולי הדור ר"ל ממשפחת ת"ח ואיך יתגאה אדם על ת"ח יהי' מאיזה משפחה שיהי' ומכ"ש אם גם אבותיו היו ת"ח כי מיום שבא נחש על חוה נתערבו כל המשפחות ואין לך משפחה שלא יהיו בו טובים ורעים כידוע מספרים וכאשר אנו רואים בעינינו ומכ"ש ת"ח שיוכל לחדש חידושי תורה. אך הת"ח בעצמו יותר מה שהוא גדול מחבירו צריך להיות יותר נכנע ועניו כדמצינו במרע"ה שקיבל כל התורה הי' עניו מכל אדם כי הי' משיג יותר מגדולת הבורא ומשפלות עצמו ולכן ארו"ל דיראה מלתא זוטרתא הוא לגבי משה ור' אליעזר בן הורקנוס שאמר עליו ריב"ז שהוא בור סיד ובשעת מיתתו אמר הרבה למדתי מרבתי ולא חסרתי מהם אלא כטפה מן הים כו' וכל דבריו אינו בדרך גוזמא אלא באמת וצדק שהרי התורה ארוכה מארץ מדה ולכן דימה תורתו רק כטיפה מן הים וארו"ל תלתין אלפי' גמלא טעונין בין

אצל לאצל וזהו מפרשה קטנה בד"ה ובמדרש ש"ט (סי' קי"ט) גר
אנכי כו' וכי דוד גר הי' אלא כשם שהמתגייר אינו יודע כלום
בתורה כך עיניו ש"א פתוחות ואינו יודע בין ימינו לשמאלו כלום
בתורה ומה אם דוד אמר כך שאינו יודע כלום אנו עאכ"ו עכ"ל
המדרש. אמרו רז"ל לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל
אחרונים כפתחו של היכל ואנו כו' וצריכין להבין למה לקחו למשל
דוקא פתחו של היכל ושל אולם. ונ"ל ע"פ דאיתא בעירובין (כ"א)
אר"ח דרש מרי ב"מ מ"ד לכל תכלה ראיתי קץ כו' ד"ז אמר דוד
ואיוב ויחזקאל ולא פירשו (פרש"י איזה קץ ושיעורה של תורה)
עד שבא זכרי' ופרשה דכתיב מגלה עפה ארכה כ' באמה ורחבה
י' באמה וכי פשטת להו הוי כ' על כ' וכתוב כתובה פנים ואחור
וכי קלפת לה כמה הוי לה מ' בכ' כו' נמצא כל העולם א' מג'
אלפים ומאתים בתורה ע"כ וע"ש בפרש"י דר"ל שראה התורה כשני
דפין מונחים זע"ז והם כתובים פנים ואחור דהיינו מכל ד' צדדים
וארכה כ' על י' וא"כ כי פשטת להניח א' בצד חבירו הוי כ' על
כ' ואז עכ"פ עדיין מכוסה הכתב מב' צדדים אבל כי קלפת להו
ותניח צד הכתב בצד הכתב כדי שתהי' כל הכתב מגולה ונמצא
שהם מ' על כ' וכתב מהרש"א (בח"א) דהענין הוא שהרי התורה
כוללת ד' חלקים פרד"ס דהיינו ב' נגלה והם פשט ודרוש וב' נסתר והם
רמו וסוד וא"כ כשהי' מונח מתחלה דף על דף והיתה ארך כ' על
רחב י' נמצא הי' ב' צדדים מגולין וב' מכוסים והוא נגד ב'
חלקי תורה הנגלה אבל כשרצה לעשות הכל שיהי' מגולה אזי
התורה מ' על כ' ולפי"ז א"ש לבן של ראשונים הי' כפתחו של אולם
שהי' מ' על כ' דר"ל שהי' נגלה לפניהם כל ד' חלקי תורה
שמדתה מ' על כ' ואע"ג שזהו באמות שלנו והתורה במדת קב"ה
כפרש"י מ"מ הסימן הוא שזה מ' על כ' ולבן של אחרונים כפתחו
של היכל כ' על י' רצה לומר שלא היו יודעין רק ב' חלקי הנגלה
אבל לא הנסתר ואלו כו' ובתשובת מהרי"ל (סי' ס"ז) כ' ע"ש
ספר האגודה שאין לנו דין ת"ח בזמן הזה וכ' ומה אם בעל
האגודה שהי' סוף אלף החמישי כ' כך אנו עאכ"ו עכ"ל וע"כ ק"ו
ב"ב של ק"ו מימות מהרי"ל עד זמנינו כ"ש שאין אדם יכול להתפאר

בתורתו כו' אינו אפי' כטפה מן הים (אמר אברהם ידוע מה שכ' הפוסקים שכל הדברים לא נאמרו אלא על הרוב וכמעט כולם אבל יודמן לעתים וזמנים רחוקים שהרי אנו זכינו לראות בעינינו מחותני אדונינו מרגא ורבנא גאון ישראל וקדושו ר' אלי' חסיד הוא הי' עיר וקדיש כא' מן הראשונים וכל מדות שמנו חכמים בת"ח נראה ונגלה לכל שהיו בו בין בתורה בין ביראה בין בהנהגותיו בקיאותו בכל ש"ס בבלי וירוש' ספרא ספרי מכילתא תוספתא וכל המדרשים היו ערוכים בפיו ויותר מזה בפוסקים ראשונים ואחרונים ואפילו בפרש"י ותוס' כנראה מחבוריו. והנה סדר הלימוד שלו הי' כמצוה עלינו מפי משה רבינו ע"ה הי' לומד בתורה שבכתב עם פירושו הנאמר בע"פ באופן שהי' יודע לדרוש כל אות ואת ונקודותיו כנראה מחיבורו על התורה וכ"ז בחלק הנגלה ויותר מזה שהי' חכם בחלק הנסתר עד שאם כל הימים דיו כו' לא יוכלו לבאר דבריו כי כל דבריו הם ברמזים וצריך ביאור גדול לדבריו קדושתו ופרישותו ידוע לכל. הנהגתו הי' לא הלך ד"א בלא תורה ותפילין ונח לכל אדם מימיו לא נראה ולא נשמע בו שמץ גאווה ולהשתרר על הבריות אשרי עין ראתה כל אלה דורו ראו ושמחו זכותו יגן עלינו). והנה רוב ת"ח המתגאים וע"ז דומין לשיירא שהלכו במדבר ויכלו מהם המים וגם הלחם אזל מכליהם. והי' בהם איזה אנשים זה יש לו איזו לטרות לחם ומים מעט ויש שאין לו מים כלל ויש שיש לו מלא חמת מים ולחם מעט ויתגאו אנשים האלו על השאר שאין בידם מאומה וגם התחילו להתגאות זה כנגד זה ויפגעו בהם אנשים סוחרים נושאים בר ולחם ומים לרוב ויראו אותם איך הם משתררים על אחיהם וזע"ז ויאמרו להם אחי תמיה לי עליכם כיון שכל חייכם ומחיתכם תלוי בזה המעט ואיך שייך להתגאות בו כי גאווה אין שייך רק בדבר יתרון. בואו וראו שאפי' אני שיש לי כמה עגלות טעונות לחם ומים ויין אלו הי' זה לעושר וכבוד הי' מקום להתגאות אבל כיון שכל זה רק להתפרנס בו במה אתגאה. ופשיטא שאתם מתגאים וע"ז והלא אין א' שיש בידו כל מחסורו שזה שיש לו לחם אין לו מים וכן להיפך והנמשל מובן. ולכן אשרי אדם שמשפיל עצמו ואינו מכניס ללבו שום גאווה והתנשאות וע"ז נאמר צדיק כחמר יפרח כו' ר"ל כמו שהתמרים שבהרים אינם

טובים רק דוקא הגדילים בעמקים כדאיתא במס' ביכורים כך כשהצדיק הוא עניו ושפל ברך או כארו בלבנון ישנה ואז"ל ת"ח מותר לו הגאווה שמינית שבשמינית ור"ל שמצינו סוף מס' תרומות כמה יהי' בתרומות מעשר של דמאי ויולייכנו לכהן א' משמיני בשמינית (שהיא המדה היותר פחותה ובפחות מזה לא חשוב כלום) כך ת"ח יהי' לו קצת החנשאות כדי שלא יזלזל כבוד תורתו וגם ע"ז אי' התם דאביי לייט למאן דאית בי' אפי' מקצת דמקצת. מצינו לר' ניסים גאון שחיבר הוידוי הנדפס בתיקון ערב ר"ח אין בי לא תורה ולא חכמה ובודאי שאמר זה בפיו ולבו ואם כן זה המתגאה אני תמה האיך יאמר וידוי זה כיון שבלבו שהוא ת"ח וירא שמים וא"כ הוא מכזב נגד ה' ולכן אשרי מי שהוא עניו ושפל ברך ומחשיב עצמו לכלום נגד כל אדם כמרע"ה שאמר ואנחנו מה ואברהם אבינו ע"ה שלא הי' מכיר גדולת הכורא כמשה הי' מחשיב עצמו ואמר אנכי עפר ואפר ודוד המלך ע"ה שלא הבין כ"כ מחשיב עצמו ואנכי תולעת כו' כי כל הגדול מחבירו היא מכיר פחיתתו יותר ויותר והארכתי כדי לייסר עצמי ואנשים כגילי אולי נכה בו ולא יסיתנו היצר והלואי שנזכה שלא להתגאות כי אמילו כשאינו מתגאה עדיין רחוק הוא ממדת ענוה כי ענוה הוא שאפי' מחרפין אותו אינו עושה בו שום התפעלות כדמצינו במרע"ה שדברו עליו מרים ואהרן והוא שתק (עיין בדרשות ר"ן) משא"כ מרים ואהרן. ח"ו שלא הי' בהם גאווה רק שאמרו הלא גם בנו דיבר כו' ש"מ שאם אומר אדם אני שוה לזה זה אינו גאווה אבל אם יאמר אני עדיף ממך זהו גאווה ויותר שהאדם חכם וגדול מבני דורו צריך להשגיח על עצמו ביותר ויותר ולדקדק בכל דבר ודבר כי נכנס בסכנת חלול השם ח"ו שאינו מתכפר לו עד מותו וא"כ כל ימיו עכ"פ אינו אהוב בעיני המקום ב"ה. וכ' עוד בספר המדות וז"ל כדי שלא יאמר אדם מה שכתבתי הוא הכל משל אכתוב מה שראיתי בעיני. איש א' הי' בעיר א' קהלה קדושה והי' שם גדול אחד ת"ח וזקן ושימש ת"ח הרבה גדולי הדור ונתגדל בין גבירים גדולים ומחמת רוב הרגלו עמם הי' מדבר עם גדולים ונגידים פאלו הי' אחד מחבריהם (כפרש"י גבי הגר שהורגלה עם מלאכים)

וטבעו שהרחיק ממנו מדת חניפה שכאשר ראה יהי מי שיהי' שעושה דבר שלא ישר בעיניו אמר לו שאינו עושה כהוגן והי' שם באותו עיר איש נכבד בר אבוהן ובר אורין קובע עתים לתורה נגיד ועוסק במצות ומהדר במצות וירא שמים גדול. ושנא לרב הנ"ל ואמר מפני שאינו מדבר עמו למי כבודו כראוי לדבר עם איש כמוהו. ואפי' אם רואה שעושה דבר שאינו ישר בעיניו ראוי לאיש כמותו להדרו. והרב אמר ח"ו מלעשות כה שזה הי' מדתו של אבשלום כמש"כ והסכים אבשלום כו' ויהי כל האיש אשר יהי' לו ריב כו' ויאמר אבשלום אי מזה עיר אתה ויאמר מאחד שבטי ישראל ויאמר אבשלום ראה דברייך טובים ושומע אין לך מאת המלך. ויאמר מי ישימני שופט ואלי יבא כל איש אשר יהי' לו ריב ומשפט והצדקתיו. והדקדוקים רבו והיותר תמוה שהרי הכתוב מעיד על דוד שעשה צדקה ומשפט ואיך לא יסקלוהו על אמרו ושומע אין לך מן המלך. ונ"ל דאיתא במשנה גדול הדיינים אומר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב ופשיטא דלישנא משמע שאומר לשניהם ל"ד דלמה צריך לאמר לשניהם ודי כשיאמר לא' זכאי או חייב ונ"ל דכתיב לא תהדר פני גדול פירש רש"י שלא תאמר עשיר הוא בן גדולים האיך אביישנו ואראה בבושחו והנה ודאי לא הזהירה התורה שיפטור אותו מלשלם ולהטות הדין אלא שירצה לחלוק כבוד ורוצה להחניפו ולכן כשיבא עני ויתבע לעשיר שהוא חייב לו והעשיר כופר ונתחייב העשיר וזה בזיון גדול לעשיר ולכן הדיין החונף ואמר הפסק בדרך כבוד בודאי ידעתי שאתה זכאי רק אעפ"כ תן לו ולו יהא שאתה מפרנסו או כיוצא בו וזהו שאסרה התורה אלא בצדק תשפוט שיאמר לו אתה זכאי ואתה חייב יהי' מי שיהי' וכן הי' מנהגו של דוד שלא חנף אפי' לגדול שב ישראל וא"ל איש פ' אתה חייב וכשבא לאבשלום וא"ל מאחד שבטי ישראל ר"ל כן המיוחדים והמיוחדים (כפרש"י כמעט שכב אחד העם) וא"כ עכ"פ ראוי שלא לביישו ולחוס על כבודו וע"ו השיב אבשלום ראה דברייך טובים שבודאי ראוי לעשות כן שאפי' שיחייב אותו לשלם ראוי עכ"פ לומר בדרך כבוד שלא יתבוה אבל שומע אין לך מהמלך כי לא ישגיח על כבודך ויאמר לך אתה חייב ומי יתן

בו ואלי יבא אשר יהי לו ריב ומשפט ר"ל בין התובע ובין
 הנתבע והצדקתיו שאע"פ שאחייב את החייב לשלם אבל אצדיק
 אותו כדי שלא יהי לו לבזיון. וז"ל רוקח שמעו חכמים מילי אל
 תחניף לאדם. פן תישן שנת עולמים ותרדם. לא לפניו חנף יבא.
 כי יקטף עודנו באיבו. ע"כ תן בלבך לבער חניפות. ותכיר האמת
 ולא בחניפות. זכור בוראך ותירא מפניו. בטח במלכך כי יהי עמך.
 ראה ותשוה קטן וגדול. הכל מלחדול. ומלכך יהי לך מעוז ומגדל.
 ושאלתי לרב מה הבריות אומרים עליו והשיב שקוראים עליו
 מקרא זה. ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו ר"ל שהכסיל
 שהוא רשע יש לו תקוה שישים על לבו שעושה שלא כהוגן וישוב
 אבל זה שמחזיק עצמו לחכם וצדיק עד שיאמר בפה מלא כל בני
 הקהלה אין שוין לעקב רגלי זה ודאי לא ישים על לבו שעושה
 לפעמים דבר שאינו הוגן. והשבתי ח"ו כי זה נאמר אם כבר
 הוכיחו ולא קיבל אבל זה האיש שהוא צדיק וירא שמים ודאי אלו
 היו אומרים לו שאינו עושה כשורה הי' מתחרט ובודאי הי'
 מקיים הוכח לחכם ויאהבך ומי לנו גדול מהגאון בעל עבודת
 הגרשוני שאמרו עליו שהי' מחזיק אצלו ת"ח ונתן לו שכרו ע"מ
 שיהי' תמיד עמו וישגיח על כל מעשיו ודבריו ותנועותיו ומה
 שלא תישר בעיניו יאמר לו תיכף שעשה שלא כהוגן. אבל האשם
 הוא על האנשים המקורבים עמו ששותקים ואינם מראים לו פנים
 שעושה שלא כהוגן. וע"ז נאמר בפה חנף ישתי רעהו אבל אני
 קורא עליו זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח. שהגסות רוח אשר
 בזה האיש מפני רוב חשיבוונו ומדותיו הטובים הם כזבובי מות
 שממן הטוב כשהוא כשמן רוקח מבאיש אותו. ושאלתי מהרב מה
 עשה לך בשנאתו והשיב דחק אותי עד שהוצרכתי לעקור ולבאת
 מביתו וקיספ פרנסתי והלבין אותי ברבים בפני כל הקהלה מפני
 שעשיתי איזה תקנה ולא שאלתי פיו. ולכן רצה לעשות למגדר מלתא
 שלא לעשות דבר אם לא מרצונו מה שיישר בעיניו וכן דרכו להטייל
 אימה על ת"ח והכל לשם שמים לפי דעתו. אמרתי לו וכי הוא באמת
 גדול מכל בני העיר וגדול בתורה בש"ס ופוסקים. והשיב הוא בר אורין
 כמו שאר ב"ב לומד גמרא כפשוטו וש"ע עם באר היטב או לבושים

ויש ב"ב גבירים מוכתרים בכל המעלות ומדות יותר ממנו רק שמרוב יראתו משמים נדמה לו שהוא היותר צדיק מכל בני דורו. אמרתי יוכל להיות שיש לו יראה של כסילות כמש"כ הלא יראתך כסלתיך כמ"ש ר"ת בספר הישר שיש יראה של חכמה ויש של שטות וע"ז נאמר יש דרך ישר לפני איש ואחרייתה דרכי מות. ומסתמא אינו מכיר ההפרש שבין בר אורין ובין ת"ח שהם רחוקים כרחוק כו' וגם כשלמד ספר קהלת לא שם לבו בפסוק א' מאלף פרש"י ק' נכנסים לגמרא ויוצא א' מהן להוראה ובפרט לממ"ש בתנא דבי אליהו וכ"כ בבעל הטורים שמי שיכול לחדש חידושי תורה הוא נחשב למ' אלף ואסמכתי אקרא יבחר אלפים חדשים ר"ל שה' בוחר לאלו שמחדשים בתורה מגן אם יראה בארבעים אלף ובאמת מי שלא למד ש"ס ופוסקים ראשונים אינו יודע התילוק בין בר אורין ובין ת"ח. ולא למד ג"כ ביו"ד (סי' רמ"ג) מי נקרא ת"ח אפי' בזמן הזה. אמרתי להרב הרי זה כמה שנים וכי לא ביקש ממך מחילה לפני יוה"כ. שחק הרב כיון שבדעתו שעשה בזה מצוה למגדר מלחא. אמרתי להרב הרי אתה עובר על לא תקום כו' והשיב ח"ו שאני איני שונא לו ואיני נוטר לו שנאה ואדרבה לפי מדתו הטובה אני אוהב אותו רק ע"פ מדת ת"ח שצריך להיות נוקם ונוטר בדבר שנוגע לכבוד ה'. ולכן איני מתנהג עמו כעם אחרים הגם שמדתי למחול להם אף שאינם מבקשים ממני מחילה אבל זה שביוה ת"ח לכבוד התורה איני רשאי למחול ומאי אכפת לי שכל חלקו שיש לו לעולם הבא הוא שייך לי כדאיתא בספרים. ועוד שהרי הוא הלבין פני למגדר מלחא להיפך מד"ת ואהבת את ה' לרבות ת"ח. את ה' תירא לרבות ת"ח. ונמצא שצריכין לאהוב ולירא מת"ח והוא עשה גדר שת"ח יראו ממנו וקיים הפסוק להיפך נבזה בעיניו יראי ה' ואת עצמו יכבד פשיטא שאני אגדור בפניו שלא למחול לו. השבתי ומה אכפת לי אם לא תמחול לו. אל"ל לדעתי הוא בר נידוי כדין המבוזה חכם ונקרא אפיקורס כדאיתא ביו"ד (סי' קנ"ח) בש"ך ואז דיבר הרב בחימום ראה כמה עבירות עבר עם רוב צדקתו ולא עשיתי לו מאומה כי מעולם לא נשיתי ולא נשה בי ולא קיבלתי מעולם שום טובה ממנו רק שלפי דעתו איני מדבר

עמו לפיכך עבר על לא ירום לבבנו על לא תקום ולא תטור. לא
 תשנא אחיך. ואהבת לרעך. והדרת פני זקן. וחי אחיך עמך. ומלבין
 פני חבירו שאין לו חלק לעולם הבא וכ"ו שייך לכל אדם וכ"ש
 בת"ח שעבר ג"כ על ואהבת את ה'. את ה' תירא לרבות ת"ח.
 ומבזה ת"ח שהוא בכלל כי דבר ה' בזה. חי אנכי אם אמחול לו
 אם לא ישוב מדרכיו ויציית דין עפ"י ד"ת ואם לאו לפתח חטאת
 רובץ ויקוב הדין בב"ד של מעלה. כששמעתי דברים האלו נבהלתי מאד
 ונצטערתי אמרתי יפה אמר רבי פנחס בן יאיר ב"י מעלות שחשב
 זהירות מביאה לידי זריזות כו' קדושה לידי ענוה וענוה לידי יראת
 חטא והיא המדרגה הז' וכן מצינו בריב"ז שהי' מונה שבחן של
 תלמידיו ואמר על ר' שמעון בן נתנאל שהוא ירא חטא וכי ר"א
 ורי"כ ושאר תלמידיו לא היו יראי חטא ח"ו וכן בפ' במה מדליקין
 דא"ל ניקום מקמי' דדחיל חטאין הוא וא"ל חבירו ניקום מקמי'
 דבר אורין הוא א"ל אנא אמינא דדחיל חטאין ואת אמרת בר אורין
 וכי בר אורין אינו ירא חטא ח"ו. והנה הכתוב אומר למען תהי'
 יראת ה' על פניכם לבבתי תחטאו וזה מיותר דודאי כשיהי' יראת
 ה' על פניכם לא יחטאו ואמנם יש יראה ויש יראה כל ישראלים
 בחזקת יראי ה' שכשבא לידו איזה דבר איסור או ספק איסור פורש
 סמנו מפני יראת ה' אבל יראה המובחרת הוא שיסחד וירא שלא
 יבא לידי חטא וזה כל מחשבתו ופחדו אפי' כשעוסק בדבר רשות
 כאכילה ושתי' וכל מעשה אפי' של מצוה חושב ומפשפש שלא יבא
 מתוך זה לידי חטא ורואה תמיד בכל דבר את הנולד וזהו ירא חטא
 כמש"כ במסילת ישרים וזה המעלה הי' לר"ש בן נתנאל יותר משאר
 תלמידיו כדאיתא שם שאמר איוו דרך טובה שידבק בו האדם רשב"ג
 אומר הרואה את הנולד ויל"ד דמאי ענין זה למדה טובה שידבק
 בה אדם ומצינו שאמרו איזה חכם הרואה את הנולד אבל מה ענין
 זה למדה טובה ולפ"ו א"ש וזה כוונתו דדחיל חטאין וזש"כ שתהי'
 יראת ה' על פניכם ר"ל יראה זו תהי' על פניכם שיירא שלא יחטא.
 אמרתי לו תמה אני עליו כיון שכל העולם מודים שהוא ירא
 שמים מרבים ואם יבא לידו ספק איסור אפי' במאה מנה הי' פורש
 ולא יפסוק הדין לעצמו כ"א ע"פ שאלת חכם ואין זה אלא באיבוד

ממון כ"ש וכ"ש בספק איסור שיש בו איבוד חלק לעה"ב ואיך עשה דבר זה והלא אז"ל מוטב לאדם להשליך עצמו לתנור אש משילבין פני חבירו. השיב הרב שחשב זאת למצוה למגדר מלתא. אז"ל לא תתלי ב'י' בוקי סריקא שהרי מקרא מלא כתיב הוכח תוכיח כו' ולא תשא עליו חטא פירש רש"י שאם מתבייש בכך אל תביישנו שאם תבייש אותו תשא חטא ומה אם בקיום מצוה דאורייתא תוקחה אם מתבייש נושא חטא לעבור על ד"ת שירא הת"ח מפני אדם עאכ"ו וזהו שאמרו לדוד הע"ה הבא על א"א מיתחו במה כי מיראת המלך רצו להזכירו שישוב מהעון כדאיתא ברואה אביו שעובר עבירה יאמר לו אבא כך כ' בתורה ואעפ"כ השיב להם מיתחו בחנק אבל המלבי"ם כו'. ולכן אני דן שבדאי ידע כ"ז אלא כמו שאמרתי זבובי מות כו' כי הגאווה מעור עיני השכל ומביא לידי חמדת כבוד. וכבוד לידי קנאה. וקנאה לידי שנאה. ושנאה לידי כעס. וכעס לידי הלבנת פנים ולכל מה שכתבתי לעיל. עכ"ל ספר המדות העתקתי אות באות :

ואתה בן אדם שים לבך לכל התועבות האלו הנולדים והמסתעפים מן השרש הרע והמר הגאווה. עוד תשוב ותראה תועבות אחרות שמבטלות מכמה מצות עשה. המתגאה כשרוצה לעשות דבר משגית תיכף אם הוא לכבודו נזדמן לו לבקר חולה או לנחם אבלים שוקל בעצמו אם הוא אינו נגד כבודו שילך לבית פ' ועל כל דבר מביא לו היצה"ר ראי' והתעלמת פעמים שמותר להתעלם זקן ואינו לפי כבודו וטח מראות לבותם כי זה דוקא בדבר של גנאי שהוא לבזיון לו משא"כ דבר שאין לו לבזיון. וגורם להיות תמיד מתכבד עצמו בקלון חבירו. ואינו מודה על האמת. וממעט התחברות חברים שהוא מן המדות שהתורה נקנית בהם. ומתבייש ללמוד מכל אדם וכמה בני אדם הולכים ומתדלדלים מפני שאינם רוצים לזלזל בכבודם. ואומר הלא בן גדולים אני ולא שמו על לבם דברי רב א"ת כהנא אנא גברא רבא אנא כו'. ואם לא יראתי שמא יעלה על לב איש שאני מדבר כנגדו הייתי מאריך בזה כי באמת ירדתי לסוף דעת הגאווה עד שאני מכיר כל רמיזותיה וקריצותיה במעשיה בדבורה במחשבתה בחנוקותיה וראה כמה כח ענוה עד שקבעוהו לסוף תפלת

י"ח למקללי נפשי תדום. ונפשי כעפר לכל תהי'. וז"ל רוקח בני
 אל תהי' גאה. פן תהי' הומה ושואה. תנמיך רוחך בלב נכאה.
 או השם עמך תחזה ותראה כי שונא גאים. ומחי' לב נדכאים. כי
 מה בגאווה תועלת. כי הנפש גועלת. וכוס תרעלה מחללת ומועלת.
 למה תמות בלא עתך. ומלאך אכזרי יבעתך. אל תתחבר אל המתגאים.
 ברגע ימותו פתאום. ותירא מלפני מתגאה על כל המתגאים. ותחזה
 כבודו במקום רואים. כי ברוח נמוכה. יהי' לך תמיכה וסמיכה.
 כללו של דבר לא יש דבר בעולם לשום אדם להתגאות על
 חבירו כי אם הוא זקן ישים אל לבו במה כלו ימיו ושהרבה לחטוא
 ושלא קיים שליחותו שנשתלח עליו וש"א לו לתקן עוד מה שעיות.
 ואם בחור הוא עדיין לא עשה הרבה מצות ומלחמות היצר הרע
 עדיין עליו וכל רגע ורגע עומד בסכנה עצומה אם יסיח דעתו
 מן המלחמה. סוף דבר אין לו לאדם אלא להתפלל לפני ד' שיסיר
 מדת הגאווה הימנו ולא יקנא באיש אחר כמ"כ בנושה שאמר
 ליהושע המקנא אתה לי ר"ל דשאר זקנים נבאו מכתו של משה
 שסמך ידיו עליהם כמ"ש ואלו התנבאו שלא ע"י משה ולכן קנא
 יהושע ולכן א"ל המקנא אתה לי מי יתן והי' כל עם ה' נביאים
 דהיינו שיתנבא מדרגא דנבואה ואפי' כי יתן רוחו עליהם שזהו
 דרגא דמשה להתנבאות מדרגא דנקרא רוח והיינו אספקלריא דנהרא
 אפ"ה אין אני מקנא ח"ו. כן יזכנו ה' להסיר מלבנו הקנאה ויקיים
 בנו תפלת דוד הורנו ה' דרכיך. הדריכנו באמיחך. יחד לבבינו
 ליראה שמך וטהר לבנו לעבדך באמת ובלב שלם אמן כן י"ר :